

УДК 37.014
ББК 74.00
Т654

Печатается по решению редакционно-издательского совета БГПУ

Редакционная коллегия:

доктор политических наук *В.В. Бущик* (отв. ред.);
кандидаты социологических наук *Д.И. Наумов*, *Н.С. Загорская*;
кандидаты философских наук *И.Ю. Никитина*, *А.В. Кузнецов*

Рецензенты:

доктор философских наук *П.В. Кикель*;
доктор философских наук *А.А. Круглов*;
доктор педагогических наук *А.В. Торхова*

Т654 Трансформация образования и мировоззрения в современном мире : материалы Междунар. науч. конф., 19 окт. 2012 г. / Бел. гос. пед. ун-т им. М. Танка; редкол. В.В. Бущик, Д.И. Наумов, И.Ю. Никитина и др.; отв. ред. В.В. Бущик. – Минск : БГПУ, 2012. – 340 с.

ISBN 978-985-541-118-6.

В сборнике представлены исследования ученых в области социологии, гуманитарных наук. Актуализируются проблемы современного общества, касающиеся тенденций и основных направлений развития образования в XXI в., формирования культуры личности в контексте функциональных задач институтов образования и воспитания, методологических проблем изучения трансформационных процессов в духовной сфере, а также социальных идеалов и ценностей в культурно-исторической динамике белорусского общества.

Адресуется научным работникам, преподавателям и студентам, а также всем, кто интересуется проблемами развития современного социального и гуманитарного знания.

УДК 37.014
ББК 74.00

ISBN 978-985-541-118-6

© БГПУ, 2012

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

Государственное научное учреждение «Институт философии НАН Беларуси»

Государственное научное учреждение «Институт социологии НАН Беларуси»

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И МИРОВОЗЗРЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Материалы Международной научной конференции

г. Минск, 19 октября 2012 г.

Минск 2012

$p=0,001$), што указывае на пераважную накіраванасць падлеткаў даннай групы на асабісты ўспех пасрэдам дэманстрацыі сваіх здольнасцей і магчымасцей, сагласуюцца са сацыяльнымі нормама. Нізкія паказателі па кашце «бяспечнасць» на ўзроўні перакананняў і на ўзроўні паводзінаў у падлеткаў кантрольнай групы, так і у падлеткаў-спартсменаў, сведчаць аб адсутнасці адчування бяспечнасці асабістай жыццёвай і здароўя пры ажыццяўленні рызыкаваных паступкаў, у выніку чаго ў кожнадзёнай жыццёвай падлеткаў цалкам адмаўляюцца ад рызыкаванай актывнасці ці ажыццяўляюць яе ў тых сітуацыях, якія забяспечваюць гарантыраванае дасягненне бласпрапрытнага рэзультата.

Прымаючы ў увагу, што, сагласна С.Е. Irwin [4], рызыкаванае паводзінаў сучасных падлеткаў з'яўляецца следствам сацыяльных пераўтварэнняў на ўзроўні сучаснага грамадства, намі быў праведзены кантэнт-аналіз публікацый адчуждзеных і замежных вучоных, якія змяшчаюць інфармацыю аб кашце, прапагандзіруемых праз камп'ютэрныя ігры, Інтэрнет, рэкламу і музыку, пераважаныя сучаснымі падлеткамі. Адрывкай аналізу выступалі кашцевыя суждзеныя, якія сагласуюцца са псіхалагічнымі характэрыстыкамі рызыкаванага паводзінаў. Па выніках даследавання было выяўлена 79 % кашцевых суждзеныя, сагласуюцца са характэрыстыкамі рызыкаванага паводзінаў. Атрыманыя данныя сведчаць аб тым, што рызыкаванае паводзінаў з'яўляецца адной з вядучых сацыяльна абумоўленых кашцеў. Усталявана, што характэрыстыкі віртуальнай рэальнасці, прысутныя ў камп'ютэрных іграх, Інтэрнэце, рэкламе і музыцы, сагласуюцца са характэрыстыкамі рызыкаванага паводзінаў сучасных падлеткаў – і тыя, і другія пераважаюць актывнасць асобы, асабліва ў савакупнасці рызыкаваных элементаў і накіраваны на ажыццяўленне героічных, неадначасна вызначаных па змесціва і наступствам паступкаў. Разліччя складае ў тым, што віртуальная рэальнасць стварае адчуванне абароны ад рызыкаванай актывнасці, якой падвергаюць сваю жыццё і здароўе падлеткі-трэйсеры і падлеткі-спартсмены, ажыццяўляючы рэальныя рызыкаваныя паступкі. У ўмовах камп'ютэрных ігр, Інтэрнэта, рэкламы і музыкі адбываецца замена «рэальнага, неадначасна» «возможным, адрывным», у выніку чаго падлеткі могуць ажыццяўляць рызыкаваныя паступкі: рызыкаваць, на самам справе нічым на рызыку, ажыццяўляючы ролі дарослага, астаюцца дзіцём.

Літаратура

1. Божовіч, Л.І. Асабістасць і яе фарміраванне ў дзіцым узросте / Л.І. Божовіч. – СПб.: Пітэр, 2008. – 400 с.
2. Масковічы, С. Сацыяльныя пераўтварэнні: історыка-псіхалагічны агляд / С. Масковічы // Псіхалагічны журнал. – 1995. – № 1. – С. 3–3; № 2. – С. 3–14.
3. Ярцэв, Д.В. Асабістасць сацыялізацыі сучаснага падлетка / Д.В. Ярцэв // Вопросы псіхалогіі. – 1999. – № 6. – С. 54–58.
4. Irwin, С.Е. Adolescence and risk taking: how are they related? / С.Е. Irwin // Adolescent Risk Taking / Ed. by N. Bell, R. Bell. – Newbury Park: SAGE Publications, 1993. – P. 7–28.

«ВОЛЯ» І «ЗЯМЛЯ» ЯК САЦЫЯЛЬНЫЯ ІДЭАЛЫ І КАШТЭУНАСЦІ БЕЛАРУСКАГА СЯЛЯНСТВА: ГІСТАРЫЧНЫ АСПЕКТ

А.Ф. Рацько, БДПУ (г. Мінск)

У сучасных беларускіх даследаваннях вялікую цікавасць выклікае вывучэнне светапогляду (менталітэту) сацыяльных груп у розныя перыяды нашай гісторыі. Пры гэтым асноўную ўвагу навукоўцаў прыцягвае светапогляд элітных колаў грамадства. Аднак не менш важнае значэнне мае даследаванне розных бакоў светапогляду беларускага сялянства, якое ў XIX ст. складала большасць насельніцтва. У прыватнасці, заслугоўвае ўвагі і пытанне аб сацыяльных ідэалах і каштэунах сялян, што знайшло сваё адлюстраванне ў сялянскіх хваляваннях яшчэ да адмены прыгоннага права. Вывучэнне менталітэту беларускага сялянства першай паловы XIX ст. дапаможа лепш зразумець як інтэнсіўнасць мадэрнізацыйных працэсаў пасля 1861 г. у Беларусі, так і тыя катаклізмы і ўзрушэнні, якія выпалі на долю нашага народа ў пачатку рэвалюцыйнага XX ст.

Менталітэту сялянскі рух дае магчымасць прасачыць змены ў светапоглядзе прыгоннага насельніцтва ў эпоху феадалізму. У першай палове XIX ст. стыхійныя выступленні прыгонных за «волю» з'яўляюцца вядучым кірункам барацьбы сялян. Найбольш пашыранай формай сялянскага руху ў Беларусі ў разглядаемы адрывак часу з'яўляліся прашэнні, скаргі, а таксама «іскі аб волі» ці змяншэнні памераў павіннасцей. Паняцце «воля» – пастаянны спадарожнік працэсу ўсведамлення сябе як асобы – мела самы прасты сэнс: свабода ад памешчыка. Адмова ад выканання феадальных павіннасцей, падача прашэнняў і скарг на памешчыкаў і арандатараў маёнткаў павятовам уладам і ў губернскай ўстанове, а іншы раз і вышэй (у Сенат і на імя цара) усё гэта адлюстравала прыгоннае разуменне «волі». Прыгонныя горача ўспрымалі весткі аб сялянскіх хваляваннях у суседніх рэгіёнах, рэвалюцыйных падзеях на Захадзе. Часта сяляне падавалі прашэнні аб пераводзе іх у казёння. Усё гэта не выходзіць за межы феадальнага ладу, паколькі ў аснове сялянскага разумення волі ляжала імкненне перайсці ў менш абяздоленае, з пункту гледжання ўласнай волі, саслоўе.

Значны ўплыў на рост сялянскіх хваляванняў у канцы 50-х гг. XIX ст. аказалі чуткі аб падрыхтоўцы да вызвалення сялян. Амаль у кожным сялянскім выступленні гэтага часу фігуруе спасылка на які-небудзь царскі ўказ, нібыта схаваны памешчыкамі. У асяроддзі сялян з'яўляліся ініцыятыўныя, рашучыя і аўтарытэтыныя лідары, якія імкнуліся неяк арганізаваць стыхійныя ўсплёскі пратэсту. Так, у маёнтку памешчыцы Пятроўскай Мінскай губ. з восені 1856 г. амаль да пачатку 1857 г. адбываліся сялянскія хваляванні, якімі кіраваў масцовы сялянін Сямён Яковіч. Пад яго кіраўніцтвам сяляне падавалі скаргі павятоваму прадавадзіцелю дваранства, а таксама начальніку губерні, адмаўляліся выходзіць на паншчыну, згаварыўшыся з сялянамі суседніх вёсак. Калі ж Яковіч арыштаваў, то сяляне аднаўсёўцы яго вызвалілі [3, с. 16–164].

Пасля выдання ў канцы 1857 г. царскіх рэскрыптаў на імя віленскага і пецяярбургскага генерал-губернатораў аб заснаванні губернскіх «камітэтаў аб паляпшэнні быту памешчыцкіх сялян» колькасць сялянскіх хваляванняў павялічылася. Думка аб хуткім вызваленні ўкаранялася ў свядомасці прыгонных, якія сачылі нават за нязначнымі распараджэннямі ўрада па сялянскім пытанні, імкнучыся скарыстацца імі як зачэпкай барацьбы за «поўную волю». У гэта паняцце яны ўкладвалі скасаванне падаткаў і павіннасцей на карысць памешчыка, рэкрутчыны, з'яўленне абшчыннага самакіравання, вольнага ад умяшальніцтва памешчыка, чыноўніка і паліцыі. Але галоўнае, што ўваходзіла ў сялянскае паняцце «поўная воля», – гэта бязвыплатнае надзяленне іх дастатковай колькасцю зямлі. Сярод сялян Беларусі была распаўсюджана думка пра тое, што ім належыць атрымаць не толькі тыя надзелы, што знаходзіліся ў карыстанні, але і ўсю панскую зямлю. У снежні 1857 г. віцебскі губернатар паведамляў у Міністэрства ўнутраных спраў, што «ў народзе пачынаюць з'яўляцца невыразныя чуткі аб намеры ўрада аб'явіць волю памешчыцкім сялянам з перадачай ім часткі і нават усёй панскай зямельнай уласнасці» [4, с. 255].

З канца 1857 г., характэрнай асаблівасцю сялянскага руху становіцца змаганне не толькі «за волю», але і вельмі акрэслена праяўляецца барацьба «за зямлю». Хваляванні, звязаныя з зямельным пытаннем, уцягвалі значныя масы сялян і адрозніваліся асаблівай ўпартасцю. Пры арышце кіраўнікоў выступленняў сяляне нярэдка спрабавалі сілай вызваліць іх, як гэта было, напрыклад, у в. Старыні Мінскага павета. Па дарозе ў мінскую турму на канвой напаў натоўп мужчын, жанчын і дзяцей і адбіў арыштаваных, сваіх аднавяскоўцаў Казіміра Адамовіча і Васіля Голуба. Двойчы адбівалі свайго арыштаванага важака Сямёна Яковіна сяляне маёнтка Капцэвічы Мінскай губ. [1, с. 37].

Такім чынам, сялянскі рух на нашых землях дае магчымасць высветліць асноўныя рысы светапогляду беларускіх прыгонных у першай палове XIX ст., іх сацыяльна-ідэалы і каштоўнасці. На працягу разглядаемага адрэзку часу назіраецца паступова звалючыся свядомасці сялян. Калі ўсё дарэформенны перыяд галоўнае месца ў сялянскім ідэале займала мара аб ліквідацыі ўласнай залежнасці ад памешчыка, то з выданнем царскіх рэскрыптаў, якія вызначылі асноўны кірунак рэформы, гэты аспект набывае новы змест – уласная воля з зямлёй. Цяпер асноўнай ідэяй беларускага сялянства становіцца жаданне набыць «волю і зямлю». На ірацыянальна-эканамічных зменаў ў каштоўнаснай свядомасці сялянства пад уплывам сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў у краіне, а таксама пачатак падрыхтоўкі да адмены прыгону ў Расіі.

Літаратура

1. Гісторыя сялянства Беларусі са старажытных часоў да нашых дзён: у 3 т. / З.Е. Абезгаўз [і інш.]; рэд. В.П. Панюціч; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск: Беларус. навука, 2002. – Т. 2: Гісторыя сялянства Беларусі ад рэформы 1861 г. да савіка 1917 г. – 552 с.

2. Зайцаў, М.М. Барацьба беларускага сялянства супроць вінных адкупкоў напярэдадні рэформы 1861 г. / М.М. Зайцаў // Весті АН БССР. Серыя грамад. навук. – 1984. – № 3. – С. 67–78.
3. Линков, Я.И. Очерки истории крестьянского движения в России в 1825–1861 гг. / Я.И. Линков. – М.: Гос.учеб.-пед. изд-во просвещения РСФСР, 1952. – 278 с.
4. Чепко, В.В. Классовая борьба в белорусской деревне в первой половине XIX века / В.В. Чепко; АН БССР, Ин-т истории. – Минск: Наука и техника, 1972. – 268 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

А.П. Сманцер, БГУ (г. Минск)

Современные социальные-экономические изменения обуславливают новые подходы к формированию личности будущего учителя, способного принимать решения не столько с позиции полезности, сколько моральной ответственности. Важно, чтобы он обладал высоким уровнем духовно-нравственной культуры и мог бы выступать в качестве транслятора ценностей и норм, определяющих жизненную позицию человека.

Духовно-нравственная культура – это процессуальная целостность, отражающая индивидуальные характеристики сознания и самосознания личности, гармонию ее внутреннего мира, способность выходить за пределы себя и гармонизировать свои отношения с окружающим миром, создавать условия для интериоризации духовных ценностей в качества личности, детерминированных и регулирующих ее мотивацию, выражающихся в творческом опыте самосовершенствования. Духовно-нравственная культура определяется не столько образованностью, широтой и глубиной культурных запросов и интересов личности, сколько предполагает труд души, осмысление мира и себя в этом мире, стремление к совершенствованию себя, преобразование пространства собственного внутреннего мира, расширение своего сознания.

Рассматривая духовно-нравственную культуру будущего учителя как систему, мы выделяем ее компоненты: направленность личности, обеспечивающая положительную мотивацию, формирование отношений как субъективного присвоения духовно-нравственных ценностей, соблюдение духовно-нравственных традиций и норм, потребность в самосовершенствовании, осознание смыслов культуры и духовности; специальные знания о сущности, структуре и функциях духовности и нравственности, основополагающих качествах современного человека. Эти знания не просто даны человеку, их нужно найти, осознать, присвоить и включить в свое мировосприятие: знания об особенностях организации процесса формирования духовно-нравственной культуры; педагогические умения (умение диагностировать, проектировать, реализовывать, анализировать процесс формирования духовно-нравственной культуры; осуществлять его в контексте антропологической образовательной парадигмы с учетом